

Јаким СИНАДИНОВСКИ

ВОСПИТНОТО ЗНАЧЕЊЕ НА МОРАЛНО-ЕТИЧКИТЕ ВРЕДНОСТИ НА НОБ И НАРОДНАТА РЕВОЛУЦИЈА НА ЈУГОСЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ И НАРОДНОСТИ

Ако според Маркс револуцијата претставува вкоренување на човекот, освојување на неговите натрупани длабочини, ако таа темелно го чисти човекот од тињата на изопаченоста, од гнилежот на отуѓувањето и еднообразноста на формите, откривајќи ја притоа повеќеобразноста на светот и човекот, тогаш таа всушност не претставува ништо друго до темелно општествено *преобразувачко движење*. И навистина во досегашниот историски развој на човечкото општество немаше побогати и попробразувачки епохи од револуционерните, зашто единствено револуциите можеа досега од светот да ја извлекуваат неговата најдлабока изразност, неговата смисла, неговиот неугаслив пламен на животот. Од таа гледна точка, историјата на класните борби и револуции не претставува ништо друго туку преобразувачка историја.

Бидејќи не се ограничува само на постојните состојби, револуцијата секогаш е свртена кон иднината со самото тоа што го менува постојното, а разорнувајќи ги затечените неподносливи околности, таа кај едните предизвикува восхитување, кај другите страв, кај третите презир, а кај четвртите контрареволуција. Со самото тоа што не претставува површна стварност, само идеја, само историски факт и случајно движење кое се исцрпува со прости апликации револуцијата истовремено разурнува и создава. Таа го разурнува старото и создава ново, не познавајќи никогаш статика и мирување, зашто таа самата по себе претставува непрекинато менување и движење. Токму затоа таа не е исто што и обичниот бунт или револт во даден **момент**.

Откако еднаш започна поради натрупаните разни спротивности во класното општество, револуциите и бројните други социјални преобразби во општеството не престанаа да се јаву-

ваат сè до најновите денови, достигнувајќи свој врвен развој, најмасовни и најтемелно организирани размери дури со стапувањето на историската сцена на работничката класа, која, за разлика од сите други класи и слоеви во минатото, за првпат стегна историски можности да биде носител на изградбата на бескласно општество и гробар на последното класно општество. Токму поради тоа Народноослободителната борба и Народната револуција во Југославија, во времето кога веќе беше надвисната опасноста на фашизмот над цела Европа, со своите извојувани придобивки, со силата со која се изразија братството и единството на југословенските народи и народности во рамките на нив, со единството на народот и армијата, масовниот хероизам на сите борци и бројните социјално-политички, национални и др. дострели, се наредија меѓу оние пресвртни етапи на општествениот развој во кои со богатството на примери во наведениот поглед беа надминати порано недостижните човечки и преобразувачки одлики на претходните историски епохи.

Дури со НОБ и Народната револуција југословенските народи и народности темелно го разурнаа своето старо повеќе-вековно нечовечно општество. Во крилото на оваа последна Револуција, тие наполно го оживеаја своето време, зашто — како што тоа со право констатира Е. Блох — „овде отпаѓаат крупните поделби помеѓу иднината и минатото“, зашто „ненастанатата иднина е видлива во минатото“, зашто „осветеното и наследеното, посредуваното и исполнетото минато е видливо во иднината“ веќе со самото тоа што „вистинската дејност во сегашноста се збиднува единствено во тоталноста на овој процес, кој не е затворен ниту кон назад ниту кон напред“. Југословенската НОБ и Народната револуција конечно адекватно се однесоа спрема збиднувањата и надоаѓањата, тие го запознаа и целото минато во сета негова творечка широчина, зашто тие воопшто не познаваа никакво минато освен она што уште живее и важи. Токму поради тоа тие знаеја во големата своја река да ги влијаат сите поранешни придобивки заедно со вековните стремјежи и слободарски идеали на сите југословенски народи и народности. Дури во НОБ и Народната револуција сите тие вистински се најдоа со времето. Дури во рамките на нив тие станаа наполно современи, зашто единствено со нив и благодарейќи на нив тие можеа да ја изградуваат својата заедничка нова, современа иднина, да ја исполнуваат суштината на егзистенцијат на современиот свет, да ја осмислуваат својата поранешна славна историја, која дури со НОБ и Народната револуција почна да се просипува врз сè што беше човечко во неа, врз сè што не ги прикриваше, затрпуваше корењата на човечките текови.

Со НОБ и Народната револуција југословенските народи и народности сè повеќе почнаа да сознаваат дека нивниот револуционерен лет нема да малаксне, зашто дури со нив тие открива

дека „ништо што е создадено не смее... да биде толку свето да не може да биде надминато и да не му го отстапи местото на она што е уште понапредно, уште послободно, уште почовечко“. Низ превезот на „олицетворените нешта“ на минатото, низ маглите на стариот отуѓен свет почна да избива еден нов, човечки квалитет, кој конечно го најде својот роден крај: нов, треперлив, нанижан со бисери на своето сопствено дело, кое дури сега почна да станува сеопшто будење на уште нечујниот и невидлив живот. Затоа во рамките на НОБ и Народната револуција југословенските народи и народности ги впиваа во себе самите корења на новата заедница што заедно ја создаваа врз потполно рамноправни и слободни основи. Со својата четиригодишна ослободителна војна против фашистичките окупатори и силите на домашната и меѓународна реакција тие таквата заедница ја олицетворуваа и издигаа од пепелот на урнатините пред очите на целиот свет. Со тоа тие ја очовечуваа својата современост и ја градеа својата уште почовечна иднина, наоѓајќи се во рамките и на едната и на другата самите себеси и согледувајќи ја сè повеќе заедничката потреба за првпат во својата макотрпна долготрајна историја да заживеат наполно слободни и рамноправни во новата социјалистичка самостојна и самоуправна заедница.

Дури со НОБ и Народната револуција југословенските народи и народности ги раскинаа синџирите на некогашната отуѓена татковина и нејзините трошни идеолошки темели, облаците на сонштата и заблудите. Затоа преобразувачките текови од 1941—1945 година значеа излегување на сонцето на слободата, на животот во полно цутење. На дело тие се сврстија и растеа со нив. Само во нив и низ нив тие стануваа сè посвесни за својата подобра иднина и одговорноста за нејзиниот понатамошен прогрес и просперитет. Патот кон таа иднина можеше да води единствено низ НОБ и Народната револуција, низ нивната суштина и широчина, кои беа дадени во самиот акт на безбројните херојски дела. Да се биде, за југословенските народи и народности значеше да се заврши великото дело на НОБ и Народната револуција низ сите нивни можности, да се излијат, исполнат и надраснат вековните идеали за кои и порано тие пролеваа потоци крв на своите најдобри синови и ќерки. Затоа стравот, маката, страдањето, очајот, песимизмот и нихилизмот овој пат останаа само како рецидиви на старото труло општество.

Новата разбранета линија на животот дури со НОБ и Народната револуција почна да надоаѓа незадржливо, сета исполнета со решителност и остварувања од величествен карактер. Дури со нив југословенските народи влегоа во својот роден крај слободни, во слободен живот што не стануваше само добар, ниту само лош, туку сè почовечен. Во рамките на таквиот живот се раѓаше и новиот човек за да сака, создава и да биде

сакан. Со љубовта и новите дела тој почна да се богати, менува и напредува во правецот на сеопштото прогресивно движење на општеството според уште во текот на војната зацртана Титовска визија за него како самоуправна социјалистичка заедница на слободно здружени производители. А бидејќи во љубовта и револуционерното творештво не постојат никакви граници, револуционерното дело започнато уште во текот на НОБ и Народната револуција продолжи да се одвива незадржливо во рамките на новата заедница на рамноправни југословенски народи и народности. Она што досега е создадено и дадено во неа претставува само белег на времето, на моментот или епохата. Токму тоа време на НОБ и Народната револуција ја сочинува најславната досегашна епоха на сите југословенски народи и народности, зашто дури во рамките на нив се кулминира сето нивно вековно и макотрпно битисување, сите нивни драми, војни и крварења, сите судрувања со сè и сешто, па и со самите себеси, дилемите кои се пренесуваа од колено на колено, од генерација на генерација, сиот виор на маките и величините, стремежите кон слобода, кон економска правда и човечко достоинство.

Во рамките на таквите релации и содржини на НОБ и Народната револуција се создаваа и моралните вредности и етичките својства на борците и широките народни маси на југословенските народи и народности. Само низ безбројните борби на Народноослободителната војна против фашистичките окупатори и нивните квислинзи тие можеа да ги отворат „очите“ на новиот свет и на себеси, да ги разбираат неговите луѓи на раѓањето, звуковите, боите, неговите светли длабочини. Само во рамките на оружената револуција борците можеа да станат свои и сè повеќе слободни, да ја совладуваат болката, сето она што ги мачеше, а и инфериорноста, возвишувајќи се во реалната слобода и слушајќи ги притоа сè повеќе гласовите на нужноста. Влегувајќи во големата револуционерна река на надежите, полнотијата, слободната ведрина со немирни, трескавични очи, борците на НОБ и Народната револуција беа обични луѓе кои се изразуваа секогаш како такви со сите свои врлини и мани, со личните и општествени драми, со посебните радости, стремежи, паѓања и возвишувања, скитања и враќања на правиот пат. Меѓутоа, ако револуционерната борба беше исполнета со свои свети идеали, тоа секако не значи дека и нејзините учесници беа исто така светци. Поради човечноста за која тие се бореа во неа, таа имаше самата длабок човечки карактер. Борјќи се против непријателот поробувач и сето она што беше старо, борците на НОБ и Народната револуција истовремено се бореа и со самите себеси, со својата личност што ја изградуваа врз принципите на револуционерната етика, развивајќи ја и збогатувајќи истата под непосредно дејство на самата ре-

волуција и идејно-воспитната дејност помеѓу себе под раководството на КПЈ и нејзините идеали со кои таа се стави на чело на револуцијата.

Во рамките на исклучителните револуционерни околности во кои новото се опростуваше од старото се создаваа и бројни морални добрини на борците и широките народни маси: поштењето, храброста, другарството, упорноста, скромноста, свесното поднесување на тешкотиите, критичноста спрема себеси и своите дела, како и спрема делата и поведението на другите, вистинољубивоста, хуманоста, принципиелноста, складноста помеѓу зборовите и делата, самопожртвувањето, солидарноста, интернационализмот и др. Сите овие длабоко човечки својства и добрини се изградуваа и развиваат во вителот на револуцијата со самото тоа што таа беше поставена, организирана и водена за остварување на длабоки хуманистички принципи и идеали. Затоа и храброста на луѓето во неа претставуваше израз на таквите принципи и идеали, на развиените патриотски чувства, на осознаените длабочини на револуционерните цели. Широко поставените релации и содржини на самата револуција не можеа а да не ги соединат во себе мислите, стремежите и чувствата на нејзините свесни актери во соодветни величенствени дела.

Бидејќи оваа особина го сочинуваше едно од суштествените својства на борците на револуцијата, суштината на храброста во борбите се состоеше во настојувањето да се победи непријателот со сочувување на сопствените сили и луѓе. Тргувајќи во борба затоа што го сакаа животот, животот што ќе биде достоин на слободниот човек во општествени услови на социјална еднаквост и можности за сестран развој на сите, борците на НОБ и Народната револуција не покажуваа масовна храброст и не вршеа бројни херојски дела затоа што го презираа својот живот, што не ги согледуваа неговите вредности, туку, напротив, се одеше во борба не за да се загина, туку за да се победи непријателот и за да се остварат целите на револуцијата со најмалку жртви. Само големите идеали и цели на револуционерната борба, непресушните патриотски чувства, несебичното другарство, крајната преданост на слободата, хуманизмот и борбата за нови односи можеа да ги сочинуваат основните вртоци на масовната храброст и херојство во текот на четиригодишната нерамноправна војна против побројните и модерно опремени окупаторски сили. Борејќи се за нов и поубав живот, борците на НОБ и Народната револуција ги ангажираа сите свои сили до крај. Затоа храброста и љубовта кон животот ја сочинуваа основната компонента на нивната индивидуална и колективна борбена активност.

Високата револуционерна свест се развиваше и делуваше во рамките на НОБ и Револуцијата како значаен борбен и воспитен фактор. Таа имаше пресудно влијание врз изградбата

на борбеното единство, кое пак од своја страна носеше во себе сили за да се издржи до крај, односно за да се победи непријателот и поуспешно да се остварат заедничките револуционерни и ослободителни идеали. Токму тие заеднички идеали ги соединуваа напорите на борците и широките народни слоеви кон истата и единствена цел. Колку и да вршеа големи индивидуални подвизи, поединците ќе се изгубеа во реката на настани без постоење на цврсто единство помеѓу нив, помеѓу нив и народот, помеѓу него и КПЈ како основна раководна и идејно-насочувачка сила на НОБ и Народната револуција. Под влијанието на нејзината непрекината дејност и длабоките хумани принципи за кои таа се водеше се разви и другарството како посебна особина помеѓу борците. Врз борбеното другарство се создаваа и квалитативно новите меѓучовечки односи во сите области на човечкото поведение во текот на револуцијата, која напоредно со тоа носеше и нови човечки пораки и во областа на односите помеѓу жената и мажот. Тие пораки беа толку хумани и широки колку што беа такви и нејзините бранови.

Стапувајќи во НОБ и револуцијата како обични луѓе, бројните борци носеа со себе низа несовршености и дури погрешни сфаќања, погледи и начини на однесувања. Меѓутоа, низ витлите на револуцијата под раководството на КПЈ и Тито тие се преобразуваа самите во склад со нејзината длабока етика. Менувајќи го низ неа старото општество, тие ги менуваа и сопствените сфаќања и начинот на поведение. Само благодарейќи на развивањето на својата револуционерна свест тие можеа да ги поднесуваат големите тешкотии и дури во безизлезните ситуации да излегуваат како морални и војнички победници над далеку посилниот непријател. Затоа што беа свесни за тешкотиите и крајно предани на целите на револуцијата и патриотските задачи, тие можеа да ги поднесуваат и нагчовечките напори во рамките на неа. Само низ извршувањето на непрекинатите борбени задачи можеа да се формираат безрбојните херои кои однесуваа победа како над непријателот, така и над своите разни пориви и нагони. Сето тоа да се издржи до крај всушност значеше нешто повеќе отколку самото поднесување на тешкотиите и страдањата.

Тука, имено, се работеше за победа на револуционерната и патриотската свест над физичките болки, за храброста со која се совладуваа сите можни напори во исклучиво тешките околности на сенародната борба. Таа морална сила доаѓаше до израз повеќе колективно отколку индивидуално, давајќи им поддршка со тоа и подигајќи го моралот на оние кои во некои тешки моменти не можеа да издржат храбро до крај. Изузетните околности бараа изузетни личности со високи морални и длабоко човечки квалитети. За нив борбата претставуваше активен однос спрема разните невозможни ситуации со цел невоз-

можно да се претвори во възможно, нереално во реално, илузијата во стварност. Стремежот да се измени и хуманизира таа стварност, таа да се подреди на интересите на народните маси и прогресот воопшто ја сочинуваше онаа основна сила со која НОБ и Народната револуција можеа победоносно да се изведат до крај.

Гледана од тој аспект, едностраноста во низа случаи на досегашната обработка (уметничка и научна) на ликовите на пролите борци и нивните морални квалитети да ги поднесат сите тешкотии во НОБ и Народната револуција не претставува ништо друго туку омаловажување на нивната величина и нереално прикажување на стварните состојби на односи во рамките на нив. Една таква сè уште присутна ориентација во обработката на разните настани од НОБ и револуцијата кај нас само ги осиромашува моралните својства на нивните борци. Зашто, покрај другото, тие не ги поднесуваа само тешкотиите, туку постојано создаваа и сè почовечни околности со непрекинатите величествени победи на бојното поле. Низ тие победи доаѓаа до израз активитетот и внатрешното човечко богатство што тие го носеа со себе и благодарейќи на нив тие остануваа големи и кога гладуваа и кога заеднички го делеа и последното парче леб или голтка вода, кога ги жртвуваа своите животи за да им помогнат на своите ранети или изнемоштени соборци. Токму затоа историски се неоправдани и научно недопустливи како предимензионирањето, така и намалувањето на морално-политичките револуционерни квалитети на борците на НОБ и Народната револуција.

Со својата длабочина и широчина, длабоко човечките содржини со кои беа исполнети и целите кон кои беа насочени, НОБ и Народната револуција беа толку величествени по својот карактер и природа што денес нема потреба што и да било да им се додава или одзема, освен на уметнички или научен начин да се прикажат онакви какви што тие беа во сите свои разни димензии, облици и содржини, идејно-политички и морално-етички насоки, случајни отстапки и девијации, стратешки и тактички ориентации, различна практика и постапки во разни специфични околности и можности, неизнасилени ниту опскрнени, постојано свежи и полетно понесени, исполнети со бројни лични, групни и заеднички маки и радости, задоволства и страдања, таги и веселби, желби и идеали, стремежи и цели, интереси и стремежи. Со еден збор, онакви какви што единствено можат да бидат и да претставуваат прогресивните револуционерни движења затемелени врз општочовечките идеали и стремежи и вкоренети во стремежите на широките народни маси за нивно остварување. До колку повисоките општествени интереси за кои КПЈ на чело со другарот Тито ги поведе НОБ и Народната револуција воедно не беа и лични, колективни и

народни, ослободителни и социјални, сигурно е дека тие не можеа да имаат сенароден и општочовечки карактер. Од таквиот нивен карактер произлегуваше и карактерот на новите морални норми и добрини, одлики и особини со кои посебно се истакнуваа борците на НОБ и Народната револуција. Борејќи се за возвишени социјално-хумани идеали, тие стоички ги поднесуваа тешкотиите, страдаа, секогаш верувајќи дека својата активност ја насочуваат кон остварување на своја нова заедница во која ќе биде подобар животот за нив и идните генерации.

Страдањата и тешкотиите, и нивното свесно поднесување ја сочинуваа само едната компонента на новиот морален лик на револуционерните борци. Низ НОБ и револуцијата дојдоа до помасовен израз многу позначајните нивни други особини кои подлабоко и посоодветно ги одразуваа нивните морални својства и од кои се раѓаше квалитативно новиот човек — хуманист и револуционер. Токму на таквиот лик на борецот, кој се одликуваше со богатство на морално-политички особини стекнати во исклучителните околности на НОБ и револуцијата, од една, и општочовечки мани и недостатоци кои ги носеше во себе од минатиот живот, од друга страна, му припаѓаа повеќето борци на НОБ и ПОЈ. Паралелно со развојот на НОБ и Народната револуција се одвиваше и процесот на нивното збогатување како интегрално развиени личности. Во рамките на нив поинаку и не можеше да биде, зашто самата НОБ и револуцијата — како што уште во самиот почеток истакнавме — претставува вкоренување на човекот, освојување на неговите затрупани длабочини, изузетна прилика тој да се чисти од тињата на изопаченоста и гнилежот на отуѓеноста, заради што и самиот, покрај другото, доброволно стапуваше во нивните борбени редови.

Впрочем, поинаку и не можеше да биде. Како и секоја револуција, така и Народната во нашата земја претставуваше крвава и без крв насилна и воспитна битка. Меѓутоа, секогаш за човекот и неговата слобода, кои единствено на него му припаѓаат како на постојано творечко и преобразувачко суштество.